

DRUŠTVENA SVOJINA U NOVOM USTAVU I OSNOVNI INSTITUTI IZVEDENI IZ NJE

U v o d

Novi Ustav, kao i ustavi pre njega ne samo kod nas već i u svetu posvećuje posebnu pažnju regulisanju društveno-ekonomskih odnosa povodom sredstava za proizvodnju. Samo dok su ostali ustavi te društvene odnose garantovali kroz instituciju prava svojine (od privatne do državno socijalističke), vezujući je ili za pojedinca kapitalistu ili za socijalističku državu, sa manjim ili većim ograničenjima kroz koja se izražavao i društveni interes, naš Ustav pokušava da razbije taj svojinski monopol, koji uvek odvaja radnika od sredstava za proizvodnju, razbijajući klasični, još od rimskog prava postavljeni oblik svojine, postavljajući društvenu svojinu kao osnovu društvenog rada. Samim tim ona je prestala da bude pravo svojine i više se ne može izražavati ni ustavno ni pozitivno-pravno kako su to dosada činili vladajući svojinski poreci kapitalističkih i socijalističkih zemalja.

U samom uvodu Ustava, u osnovnim načelima, jasno je istaknuto da na društvenim sredstvima za proizvodnju niko nema pravo svojine i niko ne može po bilo kom pravno-svojinskom osnovu prisvajati proizvod društvenog rada, ni upravljati ni raspolagati tim sredstvima, niti samovoljno određivati uslove raspodele.

Sredstva za proizvodnju u društvenoj svojini, kao osnova društvenog rada i društvene reprodukcije, služe isključivo radu u cilju zadovoljenja ličnih i zajedničkih potreba i interesa radnih ljudi u razvijanju materijalne osnove socijalističkog društva i samoupravnih odnosa.

Rad čoveka, i to udruženi rad u osnovnoj organizaciji, radnoj organizaciji i drugim oblicima udruživanja proizvođača, je jedini osnov prisvajanja proizvoda društvenog rada i upravljanja društvenim sredstvima.

Rad čoveka, i to udruženi rad u osnovnoj organizaciji, radnoj organizaciji i drugim oblicima udruživanja proizvođača, je jedini osnov prisvajanja proizvoda društvenog rada i upravljanja društvenim sredstvima.

Buržoazija je pobedom svoje revolucije proklamovala kao sveto i apsolutno pravo privatnu svojinu, učinivši da ustavi i svi građanski zakonicu budu spomenici veličine takvog prava, iz koga su se izvodila sva druga prava. Radnička klasa mora imati takođe neko „sveto“,

neotuđivo i osnovno pravo, koje će s obzirom da radnička klasa želi uništenje svojinske pozicije i monopola, morati da izgubi „ljušturu” imovinskog, stvarnog prava, da postane temelj položaja svakog čoveka u društvu. Takvo pravo može da bude samo pravo radnika da radi na ukupnosti društvenih sredstava u jednoj osnovnoj organizaciji udruženog rada, ukupnosti koja određuje društvenost tih sredstava, dakle, negaciju pripadnosti bilo kome. U tom smislu treba prevazići dosadašnju koncepciju društvene svojine po kojoj je radna organizacija imala pravo korišćenja nad sredstvima u društvenoj svojini, svodeći „društvenost” sredstava, na „grupnu društvenu pripadnost” radne organizacije koja je u svom personalitetu pravnog lica, gutala radnika i njegova prava, svodeći ga na subjekta koji je tek preko radne organizacije sticao određena prava. Pravni sistem koji sada inauguriše Ustav, dovodi radnika u centar svih odnosa u udruženom radu. Njegova originarna prava na društvenim sredstvima, čijom ukupnošću on radi, služe kao osnova za izvođenje svih prava, pa i prava osnovne organizacije udruženog rada.

Logično je da ovo osnovno pravo radnika da radi na ukupnosti društvenih sredstava u osnovnoj organizaciji udruženog rada nije nikakvo svojinsko pravo, ono se ne odnosi na pojedino sredstvo (načelo specijalnosti stvarnih prava), već na ukupnost, a ta ukupnost nije vezana i ne pripada osnovnoj organizaciji udruženog rada kao pravom licu, već celom društvu koga ne personificira ni država, ni republika, ni opština, ni bilo koji javnopravni objekat. Ta „društvenost” određuje namenu sredstvima, utiče da se ona ne mogu privatizirati, društvena destiniranost je ono što razbija svačiji monopol prisvajanja, stvarajući mogućnost da svaki radnik po osnovu rada na tim sredstvima odlučuje o „uslovima i rezultatima svoga rada”, bez posrednika, pa makar on bio socijalistička država ili njegova osnovna organizacija udruženog rada. Ne dodeljujući njemu neko pravo od dela koji prisvaja drugi, on je taj iz čijeg prava svi, uključujući i državu i osnovnu organizaciju udruženog rada, izvlače svoja prava.

Koja prava se mogu izvesti iz prava radnika da radi na ukupnosti društvenih sredstava? Da li je broj prava ograničen jednim numerus clausus-om? Da li izvedena prava u svojoj ukupnosti daju pravo radnika da radi na ukupnosti društvenih sredstava, ili je ovo pravo veće od ovog zbira? Odgovor zavisi od kvalifikacije prava radnika društvenim sredstvima. U svakom slučaju ovo pravo je podloga za nastanak većeg broja prava.

1. Pravo rada društvenim sredstvima

U Članu 13. Ustava o pravu rada je rečeno: „Radnik u udruženom radu sredstvima u društvenoj svojini ima pravo rada društvenim sredstvima kao svoje neotuđivo pravo da radi tim sredstvima radi zadovoljenja svojih ličnih i društvenih potreba i da, kao slobodan i ravnopravan sa drugim radnicima u udruženom radu, upravlja svojim radom i uslovima i rezultatima svoga rada. — Prava, obaveze i odgovornost u pogledu raspolaganja, korišćenja i upravljanja dru-

štvenim sredstvima, uređuju se Ustavom i Zakonom, u skladu sa prirodom i namenom tih sredstava”.

Pravo rada na društvenim sredstvima ostvaruje se na ukupnosti sredstava u jednoj osnovnoj organizaciji udruženog rada u kojoj radnik radi, pošto je prema čl. 14. st. 2. Ustava „osnovna ograničavanja udruženog rada, osnovni oblik udruženog rada u kome radnici neposredno i ravnopravno ostvaruju svoja društveno-ekonomska i druga samoupravna prava i odlučuju o drugim pitanjima svog društveno-ekonomskog položaja”.

Očigledno je da se ovde ne radi ni o kakvom klasičnom imovinskom ili političkom pravu da bi mogli da ga objasnimo analogijom sa dosada postojećim pravima. Ovo pravo nije imovinsko, niti je stvarno, jer se ne radi o prisvajanju objekta od strane subjekta (što je do sada bio slučaj kod raznih oblika prava svojine). Prisvajanja i nema jer su sredstva u svojoj ukupnosti — „pripadnosti” čitavog društva samo u uslovnom smislu, pošto društvo nije nikakav subjekat u pravu, ali iz koje pripadnosti proizilazi tačno utvrđena namena, koja onemogućava bilo čiji monopol na društvenim sredstvima. Pripadnost sredstava društvu određuje namenu tih sredstava, i bez obzira što će nesumnjivo pri korišćenju određenih sredstava u jednoj osnovnoj organizaciji udruženog rada, radnici u toj organizaciji (ne organizacija) zadovoljavati svoje lične potrebe, to zadovoljavanje nikada ne sme da ugrozi „društvene potrebe” i da se pretvori u isključivo prisvajanje, u svojinsko pravo.

Nijedan radnik u osnovnoj organizaciji udruženog rada nema neko pravo na pojedinom sredstvu, na pojedinom objektu (kada bi ono postojalo moglo bi se govoriti o nekom stvarnom pravu). Njegovo pravo se odnosi na ukupnost sredstava, a sadržinu tog prava određuje ta ukupnost, u kojoj društvenost sredstava stvara određene obaveze i dužnosti koje zajedno sa pravima daju sadržinu ovog osnovnog instituta.

Ovo pravo je vezano za radnika, stiže se kad se stekne svojstvo radnika u udruženom radu, a prestaje kada se to svojstvo izgubi. Ono je, dakle, vezano za ličnost radnika, neprenosivo je i neotuđivo (ne ponaša se kao imovinsko, „prometljivo” pravo) i može prestati pod uslovima i na način utvrđen zakonom. Ono je trajno po svom dejstvu i garantuje radniku sva ostala prava koja se ostvaruju po osnovu rada, pošto je po Ustavu „rad čoveka jedini osnov prisvajanja proizvoda društvenog rada i osnov upravljanja društvenim sredstvima”.

Ukupnost društvenih sredstava na kojoj radnici imaju pravo rada društvenim sredstvima u osnovnoj organizaciji udruženog rada, čini sve pokretne i nepokretne stvari i novčana sredstva (sredstva za proizvodnju i druga sredstva udruženog rada), kao i određena prava koji čine materijalnu osnovu udruženog rada. Nema nikakve sumnje da Ustav pred našu legislativu postavlja bez odlaganja zadatak, da reguliše ukupnost odnosa koji nastaju na društvenoj svojini, i da ukloni sve dileme koje su dosada postojale u praksi i teoriji o njenoj suštini, prouzrokovane uglavnom parcijalnošću zakonodavnih rešenja u pogledu sredstava u društvenoj svojini, kao i uticajem tradicional-

nog mišljenja koje se uvek kretalo u okviru svojinskih, rimskih, stvarnopravnih formula trijade, raznih „juseva”, pa je i dosadašnje pravo korišćenja radne organizacije imalo istu intonaciju i sadržinu. U tom budućem regulisanju društvene svojine mora se napustiti zauvek svojinska formula, koja je određenog subjekta, svejedno kako se on zvao, izbacivala u prvi plan kao vlasnika sredstava za proizvodnju i po osnovu svojine, a ne rada, određivala položaj u društvu. Revolucije dosadašnjih pobedničkih klasa završavale su se postavljanjem na tron nove klase vlasnika sredstava za proizvodnju, pa su u osnovi bile svojinske, zadržavajući u svom inagurisanom obliku svojine „pripadnost” objekta određenom subjektu, otuđenje sredstava za proizvodnju od proizvođača. Novi Ustav, proklamujući i garantujući pravo radnika da radi na ukupnost društvenih sredstava u osnovnoj organizaciji udruženog rada, razbija klasičnu vezu objekat subjekat, podružljuje u pravom smislu sredstva i čini ih osnovom jednog novog prava koje određuje, ne po osnovu svojine, već rada, položaj svakog čoveka u društvu.

Kako ovo osnovno pravo radnika da radi društvenim sredstvima, koje se odnosi na ukupnost društvenih sredstava u osnovnoj organizaciji udruženog rada, oblikovati? Pravno tehnički postoje dve mogućnosti: dati jednu apstraktnu formulaciju koja će biti dovoljno široka i elastična da obuhvati sva ovlašćenja koja radnik ima po osnovu ovog prava (takav metod već primenjuje Ustav u čl. 13. st. 1 poslednji deo rečenice „upravlja svojim radom i uslovima i rezultatima svog rada”) ili kazuističkom metodom (ukoliko je to uopšte moguće) pokušati da se nabroje sva ovlašćenja koja radnik ima na osnovu prava da radi društvenim sredstvima.

Metoda generalne apstrakcije korisna je utoliko što daje sažeto jednu definiciju osnovnog prava na rad, isto onako kao što je buržoazija izražavala pravo privatne svojine u svojim kodeksima na apstaktan način,¹ ostavljajući mogućnost da u tako široko određenim okvirima, to osnovno pravo se stalno bogati novim sadržinama. U definiciji uvek ima „ventila” za dodavanje novih ovlašćenja koja vremenom nastaju, ona je adaptabilnija da se uvek ispuni novim vrednostima i kriterijumima koje nameće razvoj odnosa u okviru društvene svojine i samoupravljanja. Za jedan institut kao što je pravo rada nad društvenim sredstvima, ekvivalent po značaju pravu svojine u buržoaskim pravima — Magna Chart-u svih naših prava i najdragocenije pravno dobro u sistemu samoupravljanja, mora se pravno tehnički pronaći adekvatna apstraktna formula čija će kvantesencija jasno istaći suštinu ovog prava. To ne mora da bude rimska trijada „juseva”,

¹) Lapidarnost definicija privatne svojine kao osnovnog instituta u buržoaskim porecima je očigledna, bez obzira iz kog kodeksa je definicija uzeta. To najbolje pokazuju primeri. Po čl. 544 Code civil-a „Svojina je pravo koje dopušta korišćenje stvari na neograničen način, pod uslovom da se ona ne vrši u ciljeve protivne zakonu ili uredbama”; AGZ sledi isti put u S 354; „Posmatrano kao pravo svojina je ovlašćenje da se suštinom i koristima neke stvari po svojoj volji raspolaze i svako drugi isključi”; NGZ u S 903 kaže sasvim jezgrovito: „Sopstvenik jedne stvari može, ukoliko se time ne protivi zakon ili prava trećeg raspolagati sa stvari po svom nahođenju”.

jer se i ne radi o svojinskom pravu, ali je pregrnata formula koja će stajati na čelu Zakona odruštvenoj svojini sa kojom ćemo moći da legitimiziramo svoj samoupravni sistem, isto onako kao što je buržoazija svojim pravom privatne svojine legitimizirala svoj.

Kazuistički metod definisanja prava radnika da radi društvenim sredstvima u osnovnoj organizaciji udruženog rada ne dolazi u obzir, jer ovo pravo ima toliko mnogo ovlašćenja da bi svako nabrajanje bilo nedovoljno i sužavalo bi sadržinu ovog instituta. Najpogodniji metod bi svakako bilo poći u Zakonu o društvenoj svojini od jedne opšte formule i definicije, pa je zatim kroz dalje odredbe razrađivati konkretnim ovlašćenjima. Za rešenje ovog problema sam Ustav daje dovoljno smernica koje će zakonodavcu poslužiti i za uopštavanje i sintezu kao i za konkretnu razradu prava na rad društvenim sredstvima. Pokušaćemo da najvažnije odredbe iz Ustava SFRJ izložimo, služeći se samo jednim kriterijumom, pobrojaćemo (uz rizik da ne budemo potpuni) sva ovlašćenja koja potiču iz ovog prava kao i sve obaveze i dužnosti.

Pravo rada na društvenim sredstvima u osnovnoj organizaciji udruženog rada ovlašćuje radnika: 1) da radi na društvenim sredstvima u cilju stvaranja materijalnih dobara ili pružanja usluga i da stiče dohodak; 2) da svoj rad i društvena sredstva udružuje sa radom drugih radnika u radnoj organizaciji i drugim oblicima udruživanja rada i društvenih sredstava; 3) da neposredno ili posredno (preko radničkog saveta koga bira i opoziva upravlja radom i poslovanjem u osnovnoj organizaciji udruženog rada, odlučuje o sticanju, korišćenju raspolaganju društvenih sredstava; 4) da odlučuje o dohotku i njegovom raspoređivanju i raspodeli sredstava za zadovoljenje ličnih i zajedničkih potreba; 5) da uređuje međusobne odnose u udruženom radu; 6) da preko svojih delegacija (u radnoj organizaciji, drugoj organizaciji udruženog rada, samoupravnoj interesnoj zajednici, drugoj samoupravnoj organizaciji ili zajednici ili društveno političkim zajednicama) odlučuje o odnosima od zajedničkog interesa (utvrđenim samoupravnim sporazumima o udruživanju) kao i o celini odnosa društvene reprodukcije u društveno političkim zajednicama.

U vršenju prava rada na društvenim sredstvima u osnovnoj organizaciji udruženog rada radnici imaju sledeće obaveze: 1. da društvena sredstva koriste u skladu sa njihovom namenom i ekonomski celoshodno planiraju razvoj materijalne osnove svoga rada u skladu sa zajedničkim interesima i ciljevima; 2) da obnavljaju, uvećavaju i unapređuju materijalnu osnovu svoga rada; 3) da ispunjavaju druge obaveze koje proističu iz zajedničkog rada društvenim sredstvima, nastale na osnovu zajedničkih i opštih interesa utvrđenih samoupravnim sporazumima, društvenim dogovorima i zakonima; da nadoknađuju vrednosti utrošene u korišćenju stvari koja čine osnovna sredstva (amortizacija); 5) da iz ostvarenog dohotka izdvajaju sredstva rezervi koja služe za pokriće gubitaka nastalih u poslovanju osnovne organizacije udruženog rada; 6) da iz ostvarenog dohotka plate na osnovu zakona utvrđene poreze i doprinose (tzv. zakonske i određene ugovorne obaveze).

2. Pravo raspolaganja u prometu

Postavlja se s pravom pitanje kakva prava ima osnovna organizacija udruženog rada u kojoj radnici ostvaruju svoje pravo na rad na ukupnosti društvenih sredstava? Do sada je po pozitivnom pravu radna organizacija na sredstvima u društvenoj svojini imala imovinsko, stvarno pravo korišćenja, kao subjektivno pravo, sa kojim je samostalno raspolagala u prometu i prenosila ga na druge subjekte putem ugovora. Ovakva koncepcija prava korišćenja kao centralnog instituta izvedenog iz društvene svojine doprinosila je da društvena sredstva u celini budu vezana za radnu organizaciju (pravno lice) a ne za radnike, tako da su oni svoja prava po osnovu rada izvodili iz prava radne organizacije. Novi Ustav menja suštinski ovu vezu. Radnici su osnovni nosioci prava na rad na ukupnosti društvenih sredstava u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Iz tog primarnog prava osnovna organizacija kao podređeni subjekat izvodi ograničena ovlašćenja. Ovo izvedeno pravo osnovne organizacije, bez obzira kako bude u Zakonu nominirano, nikada ne može da ugrozi pravo na rad u ukupnosti društvenih sredstava u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Koncepcija prava korišćenja radne organizacije na sredstvima društvene svojine, omogućavala je njoj, kao suverenom subjektu, da sva sredstva stavi u promet i da ih otuđi.

Osnovna organizacija udruženog rada, kao robni proizvođač i pravni subjekt u tom svom pravu izvedenom iz prava na rad društvenim sredstvima, mora da ima ovlašćenje da pojedine stvari može otuđiti i preneti u prometu na druge subjekte. Ali ona nema pravo da raspolaze ukupnošću društvenih sredstava na koje radnici ostvaruju svoje pravo na rad. Ovo pravo osnovne organizacije treba nazvati pravom raspolaganja u prometu. Subjekt prava raspolaganja u prometu može biti zajednica osnovnih organizacija udruženog rada, radna organizacija, ili složena organizacija udruženog rada samo u granicama ovlašćenja utvrđenih samoupravnim sporazumom, ako je to upisano u sudski registar.

Prava raspolaganja u prometu osnovne organizacije udruženog rada se tiče samo raspolaganja u prometu pojedine stvari i prava iz ukupnosti društvenih sredstava na kojima radnici imaju pravo rada. Dakle, ono ne obuhvata raspolaganje „supstance” stvari kojom raspolazu titulari prava izvedenog iz privatne svojine. U njemu nije sadržano kao u dosadašnjem „pravu korišćenja” radne organizacije, korišćenje i raspolaganje stvarima. Korišćenje stvari se vrši na osnovu prava rada koje imaju radnici u osnovnoj organizaciji na ukupnosti sredstava. Pravo raspolaganja osnovne organizacije udruženog rada nije po svojoj suštini njeno subjektivno pravo, na osnovu koga ona može da prisvoji neko dobro u totalu ili delimično, to je više jedna legitimacija da se određene stvari i prava stave u promet, da bi na drugoj strani drugo pravno lice (društveno pravni subjekt) to sredstvo uključilo sticanjem u ukupnost društvenih sredstava na kojima radnici imaju prava rada. Kada se radi o međusektorskom prometu, kad određene stvari osnovne organizacije udruženog rada prenosi u privatnu

svojinu, to je moguće upravo zato što njena „legitimacija“ raspolaganja sadrži takvo ovlašćenje dobijeno od radnika koji na ukupnosti sredstava vrše pravo na rad.

Sredstva za proizvodnju i druga sredstva mogu se staviti u promet samo u okviru i saglasno ovlašćenjima koja su za svako takvo sredstvo posebno dali radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Kad osnovna organizacija udruženog rada na osnovu prava raspolaganja stavi u promet određeno društveno sredstvo, na drugoga se ne prenose prava (nema derivativnog prenosa prava kao da sada), ni pravo rada ni pravo raspolaganja u prometu, već na osnovu zakna (originarno) jedno sredstvo izlazi iz ukupnosti jedne organizacije i ulazi u ukupnost druge, na kojoj radnici te organizacije ostvaruju pravo rada društvenim sredstvima.

U osnovnoj organizaciji udruženog rada koja je prenela stvar na drugoga, radnici ostvaruju pravo rada na dobijenoj vrednosti, jer ona ulazi u ukupnost društvenih sredstava njihove osnovne organizacije. Pravo raspolaganja u prometu stiće se kad društveno sredstvo na osnovu samoupravnog sporazuma, ugovora ili drugog pravnog posla i zakona, pripadne ukupnost društvenih sredstava na kojoj radnici u osnovnoj organizaciji imaju prava rada.

Osnovnoj organizaciji udruženog rada u sastavu radne organizacije treba priznati pravo preče kupovine u pogledu nepokretnosti (a u pogledu pokretnosti samo izuzetno kad je to predviđeno samoupravnim sporazumom i kad se ne radi o robi koju ona proizvodi u okviru svog poslovanja) kad jedna od njih prenosi nepokretnost ili određenu pokretnu stvar na drugo lice van radne organizacije.

Radi privatne sigurnosti u prometu treba predvideti da su svi ugovori i drugi pravni poslovi kojima se vrši prenos društvenih sredstava, osim sredstava za proizvodnju i drugih društvenih sredstava rada punovažni iako su zaključeni protivno ovlašćenjima datim od strane radnika u osnovnoj organizaciji udruženog rada.

U pogledu sredstava za proizvodnju i drugih društvenih sredstava rada osnovna organizacija udruženog rada može raspolagati ovim sredstvima samo uz naknadu. Kada se radi o drugim sredstvima koja u procesu rada čine celinu, ona se ne mogu otuđiti sa naknadom ili bez naknade građanima, udruženjima građana i građansko-pravnim licima, osim izuzetno kada to Zakon izričito predvidi.

Građevinsko zemljište mora da ima poseban tretman. Po pravilu, osnovna organizacija udruženog rada ne bi trebalo da ima pravo raspolaganja ovim zemljištem ni kad se radi o prenosu ovog zemljišta na društveno pravno lice.

Iz svega do sada rečenog proizilazi da pravo raspolaganja u prometu, koje ima osnovna organizacija udruženog rada, predstavlja pre njenu pravnu moć, nego subjektivno pravo i da se ono nipošto ne sme identifikovati sa ovlašćenjem na raspolaganje izvedenom iz prava svojine, koje u sebi sadrži i pravo da se supstanca stvari uništi. Da ona nije pravo najbolje se vidi iz toga što se kao pravo ne nalazi u prometu, niti se može prenositi. U pravu svojine ovlašćenja raspolaganja može konstitutivnim putem biti preneto na drugo lice, koje stiće pravo unovčenja tog prava (kod založnog prava).

3. Prava i obaveze na društvenim u samoupravnim interesnim zajednicama

Novi ustav posebnu pažnju poklanja samoupravnim interesnim zajednicama u kojima se udružuju radnici i drugi radni ljudi radi zadovoljenja ličnih i zajedničkih potreba i interesa.

Sredstva za zadovoljenje tih potreba oni obezbeđuju iz ličnih dohodaka (bruto ličnih dohodaka). Osim toga ove potrebe se mogu alimentirati i iz doprinosa koji se plaća iz dohotka osnovne organizacije udruženog rada, iz sredstava koja se u tu svrhu obezbede u društveno političkim zajednicama, kao i iz drugih izvora utvrđenih samoupravnim sporazumom i zakonom.

Od ovih društvenih sredstava u samoupravnim interesnim zajednicama obrazuju se različiti fondovi koji služe za zadovoljenje ličnih i zajedničkih potreba i interesa u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva i u drugim oblastima društvene delatnosti, u oblasti penzijskog, invalidskog i zdravstvenog osiguranja, stambenoj oblasti i u oblastima komunalne delatnosti, u oblasti putne privrede, energije, vodoprivrede, saobraćaja i u drugim oblastima materijalne proizvodnje u kojima je trajno obavljanje delatnosti neophodno radi zadovoljenja tih potreba i interesa.

Kako treba nominirati pravo koje radnici i drugi radni ljudi imaju na ukupnosti društvenih sredstava, (stvarima, novčanim sredstvima i pravima) u samoupravnoj interesnoj zajednici? To ne može biti pravo rada, pošto je po ovlašćenjima drukčije od ovog prava. To je jedno pravo upravljanja, na osnovu koga radnici i drugi radni ljudi odlučuju naročito o:

- 1) visini doprinosa koju uplaćuju u fondove te zajednice;
- 2) uslovima i načinu ostvarivanja razmené rada sa organizacijama udruženog rada koje vrše usluge;
- 3) programima proširenja materijalne osnove rada tih organizacija koja se delom ili u celini finisira iz fonda te zajednice;
- 4) korišćenju sredstava fonda te zajednice;
- 5) udruživanju sredstava fondova te zajednice sa sredstvima fondova drugih samoupravnih interesnih zajednica;
- 6) međusobnim pravima i obavezama u toj zajednici;
- 7) načinu i uslovima korišćenja usluga organizacija udruženog rada koje ih vrše za članove te zajednice.

Slično kao i kod osnovne organizacije udruženog rada, samoupravna interesna zajednica ima pravo raspolaganja u prometu pojedinih stvari i prava iz ukupnosti društvenih sredstava kojima upravljaju njeni članovi.

4. Prava i obaveze na društvenim sredstvima društveno političkih organizacija i drugih društvenih organizacija

Po Ustavu iz 1963. godine, društveno politička organizacija na sredstvima koja služe ostvarenju ciljeva te organizacije ima pravo svojine. Dakle, sredstva nisu bila u društvenoj svojini, i ako je ona svojina radom i masovnošću služila ostvarenju javnih društvenih ciljeva.

va. To je u praksi dovelo do kolebanja kako tretirati ova sredstva, koja po Ustavu nisu bila društvena, ali ni privatna, pa se nije ni znalo koji režim za njih važi. Po Ustavu od 1963. godine bi izgledalo da važi režim sredstava na kojima postoji pravo svojine, dakle, i sva ograničenja za to pravo, primenjuju se i na svojinu društveno političke organizacije.

Ove dileme koje su nastale u vezi sa svojinom društveno-političkih organizacija razrešio je novi Ustav. U čl. 60 Ustava rečeno je: „Društveno političke organizacije i druge zakonom utvrđene organizacije mogu sticati sredstva, odnosno određena prava na sredstva, i tim sredstvima kao društvenim (nije ipak rečeno da na tim sredstvima postoji društvena svojina) koristiti se za ostvarivanje svojih ciljeva i njima raspolagati saglasno statutu tih organizacija i zakona”.

Na tim sredstvima kojima se ostvaruju ciljevi društveno političke organizacije i druge društvene organizacije postoji pravo upotrebe i pravo raspolaganja. Pravo upotrebe treba konstituisati u korist svakog člana društvene organizacije i ono se odnosi na ukupnost društvenih sredstava koja ima organizacija. Na osnovu tog prava ovlašćen je član društvene organizacije da zajedno i ravnopravno sa drugim članom te organizacije odlučuje o nameni pojedinih stvari, novčanih sredstava i prava iz ukupnosti društvenih sredstava te organizacije, o iskorišćavanju pojedinih stvari i vršenju pojedinih prava iz te ukupnosti i o njihovom stavljanju u promet.

Na osnovu prava upotrebe svaki član društvene organizacije ovlašćen je da neposredno iskorišćava pojedine stvari iz ukupnosti društvenih sredstava te organizacije, pod uslovima i na način utvrđenim statutom te organizacije, ili opštim aktom donetim na osnovu statuta.

Pravo upotrebe se vrši pod uslovima i na način utvrđenim statutom te organizacije ili opštim aktom donetim na osnovu statuta, samo za ostvarivanje ciljeva te organizacije.

Sama organizacija mora imati pravo raspolaganja u prometu na pojedinim stvarima i pravima iz ukupnosti društvenih sredstava te organizacije. To pravo vrši ovlašćeni organ društvene organizacije.

5. Prava i obaveze na društvenim sredstvima koja služe za zadovoljenje opštih društvenih potreba u društveno-političkim zajednicama

Na društvenim sredstvima koja služe zadovoljenju opštih društvenih potreba i društveno političkim zajednicama treba konstituisati stvari, novčanih sredstava i prava iz ukupnosti društvenih sredstava tj pravo korišćenja i pravo raspolaganja u prometu.

Nosilac prava korišćenja je društveno-politička zajednica. Na osnovu tog prava ona je ovlašćena da odlučuje o nameni pojedinih te zajednice i o iskorišćavanju tih stvari i vršenju tih prava u skladu sa njihovom namenom, a za ostvarivanje svojih funkcija.

Pravo korišćenja vrši ovlašćeni organ društveno-političkih zajednice samo za ostvarivanje funkcija te zajednice.

Društveno-politička zajednica mora imati pravo raspolaganja u prometu pojedinim stvarima i pravima iz ukupnosti društvenih sredstava te društveno-političke zajednice. To pravo vrši ovlašćeni organ.

6. Društvena svojina nad stvarima u opštoj upotrebi

Na stvarima u opštoj upotrebi društvena svojina, ali povodom tih stvari ne može niko sticati imovinska prava, niti ona mogu održajem preći u privatnu svojinu. One su van pravnog prometa. U stvari u opštoj upotrebi spadaju: putevi, mostovi, ulice, trgovi, parkovi, prirodni vodotoci, prirodna jezera, unutrašnje morske vode, morske i rečne obale i druge stvari koje zbog svojih prirodnih svojstava i namene služe opštoj upotrebi.

Stvarima u opštoj upotrebi upravlja opština ako to zakonom nije drukčije određeno. Na stvarima u opštoj upotrebi postoji društvena svojina koja se realizuje preko određenih javnopravnih kolektiviteta. Pravo upravljanja stadrži ovlašćenje uređivanja opšte upotrebe, ustanovljenje posebnih prava upotrebe i ovlašćenja na sudsku zaštitu stvari u opštoj upotrebi. Po svom karakteru to je administrativno a ne imovinsko pravo.

Na stvarima u opštoj upotrebi svako ima pravo da u granicama određenim zakonom i saglasno nameni stvari koristi te stvari. Sporno je u pravnoj teoriji, da li je pravo svakog građanina da koristi stvari u opštoj upotrebi, njegovo subjektivno javno pravo ili se tu samo radi o vršenju ovlašćenja koje pripada svakome. Kod društvene svojine na stvarima u opštoj upotrebi svaki član društva može, pod uslovima koje propisuje i sankcioniše upravno pravo da se služi i neposredno tim stvarima, ili da ih delimično koristi u njihovom naturalnom obliku.

Na stvarima u opštoj upotrebi mogu se pod uslovima određenim zakonom zasnivati posebna prava upotrebe (sa naknadom ili bez naknade), ali se njima ne sme sprečiti opšta upotreba za koju su stvari namenjene.

7. Zaštita društvene svojine

Po dosadašnjim rešenjima (pre Ustava) u našem pozitivnom pravu nije bilo ničeg posebnog kod građanskopravne zaštite društvene svojine u odnosu na klasično pravo. Štiteći svoje subjektivno, apsolutno i stvarno pravo korišćenja radna organizacija je šttila i društvenu svojinu — vindikacionom i negatornom tužbom.

Pošto po novom Ustavu nema više stvarnog, apsolutnog prava korišćenja koje bi pripadalo osnovnoj organizaciji udruženog rada, samoupravnoj interesnoj zajednici, društveno-političkoj organizaciji, društveno-političkoj zajednici, već na ukupnost društvenih sredstava u ovim društveno-pravnim licima postoji ili pravo rada, (kod osnovne organizacije), ili pravo upravljanja (kod samoupravne interesne zajed-

nice) ili pravo upotrebe (kod društveno-političke organizacije), ili pravo korišćenja (kod društveno-političke zajednice), tužbama će se štiti pripadnost ukupnosti društvenih sredstava.

Pošto se radi o ukupnosti društvenih sredstava sasvim je logično da će povreda te ukupnosti kad neko treće lice bez pravnog osnova oduzme stvar iz ukupnosti ili ometa iskorišćavanje stvari koja pripada toj ukupnosti. Kako na ukupnosti društvenih sredstava postoji svojina društva (pripadnost ukupnosti koja se štiti tužbama, nije pripadnost nekom subjektu, već celom društvu) tužbe za zaštitu će moći da podiže jedan širi krug lica. U obzir najpre dolaze radnici koji vrše pravo rada na toj ukupnosti (kod osnovne organizacije udruženog rada), zatim osnovna organizacija udruženog rada ili od nje ovlašćena druga organizacija, uključujući i društvo, ali ne od strane građanina (acito popularis), već preko društvenog pravobranioca samoupravljanja. Taka se i preko sredstava zaštite, što da sada nije bio slučaj, izražava društveni, a ne grupni karakter svojine.

Zahtev za zaštitu mogu podneti (u slučaju oduzimanja stvari iz ukupnosti društvenih sredstava bez pravnog osnova ili ometanja njenog iskorišćavanja) i članovi samoupravne interesne zajednice ili ovlašćeni organ te zajednice, ovlašćeni organ društveno političke organizacije ili druge zakonom određene društvene organizacije, ovlašćeni organ društveno političke zajednice ili državni organ sa svojstvom pravnog lica i ovlašćeni organ samostalnog fonda.

U slučaju oduzimanja stvari bez pravnog osnova, tužbom se traži povraćaj stvari u ukupnosti društvenih sredstava iz koje je izašla bez pravnog osnova.

Kada se radi o ometanju tužbom će se tražiti prestanak ometanja i uzdržavanja od daljeg ometanja iskorišćavanja stvari koja pripada ukupnosti društvenih sredstava kada se to ometanje vrši bez pravnog osnova. Ovi zahtevi ne zastarevaju.

DR DRAGOLJUB STOJANOVIC
professeur

LA PROPRIÉTÉ SOCIALE DANS LA NOUVELLE CONSTITUTION ET LES INSTITUCIONS FONDAMENTALES QUI DÉRIVENT

R é s u m é

La nouvelle Constitution a consacré une attention particulière à la réglementation des rapports socio-économiques au sujet des moyens de production. Or, tandis que les autres constitutions garantissaient ces rapports sociaux par l'institution du droit de propriété (à partir de la propriété privée jusqu'à la propriété socialiste d'état) en le rattachant soit à l'individu (le capitaliste) ou à l'Etat socialiste, notre Constitution a essayé de rompre ce monopole de propriété, qui sépare toujours l'ouvrier des moyens de production, en rompant la forme classique de la propriété, qui a été établie déjà par le droit romain, et en mettant en relief la propriété sociale en tant que fondement du travail social. Il en est résulté qu'elle a cessé d'être le droit de propriété et elle ne peut plus être expri-

mée ni constitutionnellement ni en s'appuyant sur le droit positif, comme le faisait jusqu'à présent les ordres de propriété régnants des pays capitalistes et socialistes.

A chaque ouvrier dans le travail associé il est garanti par la nouvelle Constitution, en tant que son droit inaliénable, le droit de travail avec les moyens dans la propriété sociale, qui l'autorise, de concert et à égalité de droits avec les autres ouvriers dans le travail associé, de travailler avec ces moyens et de diriger par son travail tant les conditions que les résultats de son travail, aux fins de satisfaire ses besoins personnels ainsi que les besoins collectifs.

L'ouvrier réalise une telle condition socio-économique dans l'organisation fondamentale, qui représente la forme fondamentale de l'association du travail, ainsi que dans les autres formes de l'association du travail et des moyens dans la propriété sociale.

L'ouvrier a le droit de travail avec les moyens sociaux de travail sur la totalité des moyens de travail dans l'organisation fondamentale du travail associé. La totalité des moyens sociaux de travail, à laquelle l'ouvrier a ce droit, constituent tous les biens mobiliers et les moyens monétaires, ainsi que les droits déterminés qui constituent la base matérielle du travail associé avec els moyens dans la propriété sociale.

L'organisation fondamentale du travail associé ne dispose pas d'un certain droit particulier qui prend naissance en toute autonomie, elle déduit du droit de travail avec les moyens sociaux le droit de disposition dans la circulation, en vertu duquel elle est autorisée de mettre en circulation certains biens et droits de la totalité des moyens sociaux, auxquels les ouvriers ont le droit de travail, de conclure et d'exécuter les contrats de vente, d'achat, de location et d'autres affaires juridiques. Les moyens de production peuvent être mis en ouvriers ont donné en particulier pour chacun d'un tel moyen dans l'organisation fondamentale du travail associé.

Le droit de disposition dans la circulation est plutôt une force juridique spéciale, qu'un droit subjectif de l'organisation fondamentale du travail associé. Dans la circulation de la chose qui constitue le moyen social, on ne transfère pas à autrui les droits (il n'y a pas de circulation dérivée), ni le droit de travail ni le droit de disposition dans la circulation, mais on acquiert les droits qui peuvent exister d'après la constitution ou d'après la loi, ou en vertu desquels on peut effectuer le transfert de la chose.

Les ouvriers et les autres hommes travailleurs associés dans la collectivité d'intérêt d'autogestion, sont les détenteurs du droit de gestion. Ils réalisent ce droit sur la totalité des moyens sociaux de la collectivité d'intérêt d'autogestion. L'auteur détermine aussi le contenu de ce nouveau droit.

La collectivité d'intérêt d'autogestion est le détenteur du droit de disposition dans la circulation de certains biens et droits de la totalité des moyens sociaux qui sont gérés par ses membres. Ce droit contient les mêmes autorisations que le droit de disposition qui appartient à l'organisation fondamentale du travail associé.

Les moyens des organisations socio-politiques et des autres organisations sociales déterminées par la loi, sans égard d'après quel fondement ils ont été acquis, sont la propriété sociale (ce qui n'était pas le cas d'après la Constitution de 1963), dont la destination est établie par les statuts de ces organisations, avec l'autorisation de les utiliser et d'en disposer conformément aux statuts et à la loi.

Sur les moyens sociaux pour la satisfaction des besoins sociaux généraux, existe le droit d'usage, qui contient l'autorisation pour la disposition de ces moyens, si par la loi il n'est prévu que sur certaines choses de ces moyens on acquiert un autre droit. Les sujets de ce droit peuvent être la collectivité socio-politique et le fond autonome de la collectivité socio-politique.

A la fin sont traitées en particulier les plaintes pour la protection de la propriété, dans lesquelles en tant que demandeur ne se présente plus seulement l'organisation de travail, mais ce droit appartient aussi aux ouvriers ainsi qu'à l'avocat général social de l'autogestion.